

УДК 13: 111.11: 111.32: 133.2: 141.144

РОЗУМ ЯК СКЛАДОВА СТРУКТУРИ ОСОБИ У ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНОМУ ВЧЕННІ ЧЕСЛАВА СТАНІСЛАВА БАРТНІКА

Річард Горбань

*Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва
Львівської національної академії мистецтв
вул. Міцкевича, 2, 78600, м. Косів, Івано-Франківська область, Україна*

У статті з'ясовано, що в персоналістичному вченні Ч.С. Бартніка розум виступає основою структури особи, оскільки обумовлює процес пізнання, який бере початок в особі, виражає її, реалізує та співвідносить із дійсністю.

Ключові слова: персоналізм, особа, особове буття, розум, пізнання, суб'єкт, об'єкт.

Інтегрально поняття «розум» пов'язане з основними питаннями антропології. У персоналізмі питання розуму та пізнання виступає одним із ключових, тому що у цій філософській системі розум розглядається не лише як сегмент сприйняття суб'єктом оточуючої дійсності, а як дещо більше – те, за допомогою чого людина пізнає. Оскільки в процесі пізнання задіяні розум і душа, як обов'язкові його складові, то розум тлумачиться персоналістами як духовна якість людини. Тому, з погляду персоналістичної філософії, цілість буття особи відкривається і виявляється за допомогою розуму і в розумі та стає модальністю розуму, яка конститує особу, її пізнавальну та самореалізуючу суб'єктність, її ключовий характер у структурі й існуванні всього буття. Щоправда, більшість філософів платоно-августинської школи та подібних до неї на перше, головне місце ставлять не розум, а волю. Так, польський персоналіст В. Гранат у ґрунтовній праці, присвяченій християнському персоналізму, розкриваючи зміст концепції особи, взагалі не згадує про розум і пізнання, обмежуючись виключно аспектом волі [9, с. 89–124]. У філософсько-релігійному вченні польського католицького філософа-персоналіста Ч.С. Бартніка розум виступає основою структури особи й інтерпретується мислителем як важливий чинник особового буття, що вирізняє його з-поміж інших, неособових форм існування.

Звертаючись у працях різних років до питання розуму та пізнання, Ч.С. Бартнік висловлює думку, що «розум неможливо повністю і до кінця витлумачити, оскільки сам по собі він становить прапервинну таємницю» [3, с. 5], однак слід спробувати дослідити його, і найкраще це можна зробити у філософській системі персоналізму.

У персоналістичному вченні Ч.С. Бартніка головною в аспекті пізнання виступає реальність буття, причому будь-якого буття. У статті «Підмет і предмет у персоналістичному пізнанні» (1988) він зазначає, що передумовою способу пізнання, його прояву і суті є реальність дійсності [5, с. 13]. Польський персоналіст рішуче виступає проти систем, які значно применшують або оминають реалізм буття, серед них згадує кантіанство, а також деякі напрямки структуралізму і крайній скептицизм. На його погляд, усі ці напрямки дають неправильні відповіді щодо пізнання та його можливостей. Філософ стверджує: «У цих системах пізнання пізнає себе і виключно себе, що є втраатою сенсу» [5, с. 14], тобто пізнання редукується до абсурдної фікції. Тому філософія, прагнучи обґрунтованості й історичного підходу до дійсності, повинна зайняти реалістичну позицію щодо пізнання буття, утверджуючи його реальність, отже й абсолютну першість реалізму.

Пізнання також є буттям. Натомість у кожному бутті розрізняються площина буття і площина пізнання, які є неподільними і взаємопов'язаними. Кожне буття, а особове й поготов, є водночас буттям і потенційною можливістю пізнання, можливістю бути пізнаним, тому, за словами Ч.С. Бартніка, дійсність постає як «суб'єкт і об'єкт водночас, зокрема як суб'єкт і об'єкт пізнання» [8, с. 243]. Буття підлягає об'єктивізації і суб'єктивізації одночасно, між цими процесами відбувається протистояння та поєднання. Пізнання здійснюється не на першому рівні реальності буття, а лише на другому, коли відбувається протистояння між суб'єктом і об'єктом.

Маємо зазначити, що пізнання дає можливість ідентифікувати і диференціювати, ототожнювати, узагальнювати і конкретизувати; за його допомогою можна виявити однорідність і різнорідність речей, субстанцій та явищ. Якби буття було однорідним, його не можна було б пізнати. Як зауважує польський науковець М.А. Кромпець, «дійсність, власне, і відзначається переходом від універсальності, загальності буття до конкретизації, індивідуалізації завдяки якості, притаманній лише цьому буттю» [12, с. 237].

У статті «Чуттєве пізнання згідно з персоналізмом» (1987) Ч.С. Бартнік стверджує, що пізнання зумовлене особливою структурою людини – буття суб'єктом. Таким суб'єктом слід вважати «особливу внутрішню сферу особи, певне особове єство» [6, с. 179]. При цьому важливо пам'ятати про цілісний підхід до поняття особи, і що вона відзначається низкою пов'язаних між собою можливостей і функцій, серед яких філософ називає фізичні відчуття, внутрішнє чуття, відчуття спільноти, розумове й інтелектуальне пізнання, оцінююче пізнання та найглибше пізнання – єством. Ч.С. Бартнік зауважує, що більшості з них притаманна автономність і свобода, проте «цілість їх органічно синтезована в особове пізнання» [5, с. 15]. Саме таке пізнання, в якому задіяна вся особа, можна назвати найбільш точним, глибоким і об'єктивним пізнанням. З погляду реалістичного універсального персоналізму, пізнання відбувається завдяки суб'єктності й об'єктності буття, які задіяні одночасно, а їх основою є суб'єкт в універсальному вимірі і суб'єкт в конкретному вимірі. У філософському трактаті «Персоналізм» (2000) Ч.С. Бартнік говорить, що попри потенційність пізнання, притаманну всьому живому, пізнання реалізується в конкретному індивідуальному суб'єкті (особі), який конкретизує та концентрує загальну площину суб'єктності, через це «акцент слід ставити на індивідуальну суб'єктність» [4, с. 368]. Подібно до того, як конкретні субстанції є втіленням буття взагалі, так і конкретні суб'єкти пізнання зосереджують у собі весь аспект суб'єктного пізнання дійсності, тому суб'єктний бік людської особи має здатність пізнавати все, що також є суб'єктом. Суб'єктність тут не є автономним існуванням або втечею від буття, вторинною дійсністю чи фікцією, вона виявляється спрямуванням буття об'єкта в іншу площину, на вищий рівень буття – вихід із площини об'єкта у площину суб'єкта. Суб'єктність є співмірною буттю і являє собою таку ж дійсність, як і об'єктність, буття, власне, відзначається цими двома аспектами.

За словами К. Войтили, у персоналізмі найглибшим і найдосконалішим суб'єктом пізнання є «особа зі своєю внутрішньою глибиною у прояві «я» [15, с. 23]. Особа реалізується і виконує свою місію на шляху пізнання, оскільки стає особою саме завдяки своїй пізнавальній природі, повноту ж своєї пізнавальної здатності вона отримує завдяки тому, що є універсальною конкретизацією буття. З огляду на це людина стає особою завдяки своєму буттю суб'єктом і об'єктом пізнання.

У філософсько-релігійному трактаті «Христос як сенс історії» (1987) Ч.С. Бартнік висловлює думку, що пізнання є єднанням особи з буттям, її спілкуванням із дійсністю, спогляданням назовні і всередині та спробою зрозуміти зауважене й саму себе в цьому контексті [1, с. 333]. Уся дійсність постає віддзеркаленою в особі, знаходячи в ній своє

місце, таким чином відбувається «взаємне і пропорційне пізнання особи і речей, суб'єкта та об'єкта» [3, с. 13]. Людське об'єктно-суб'єктне пізнання ніколи не було виключно аналітичним, дискурсивним або метафізичним. Як зауважує польський дослідник К. Гузовський, «інтелект, який становить пізнавальний вимір людського мислення, і розум, який становить вимір тлумачення того ж мислення, ніколи не обмежувалися сферою усвідомлення об'єкта» [11, с. 147], тому таким важливим є особовий підхід у пізнанні дійсності.

Людська особа наділена сукупністю здібностей і можливостей пізнання, завдяки чому цей процес бере початок в особі, виражає її, реалізує та співвідносить із дійсністю. Особа послуговується категоріями пізнання, концепціями буття, принципами аналогії, засадами, правилами, методами і водночас знаходиться над усім, сама становлячи Універсальне Правило пізнання, та співвідносить усе із собою, спостерігаючи крізь призму людського «я».

Особа наділена здатністю робити світ особистим, усуваючи в процесі пізнання прірву між об'єктом та суб'єктом, еднаючи їх в єдине ціле. Процес пізнання характеризується двосторонністю дії: з одного боку, визначає, окреслює особу, з іншого – окреслює світ особою. Елементарне пізнання на рівні органів чуття є найпростішим способом спостереження дійсності, натомість на рівні розуму воно становить вихідне інтелектуальне підґрунтя процесу пізнання. Ч.С. Бартнік припускає, що обидва вищезгадані способи пізнання становлять цілість, на підставі якої виникають усі інші. Однак особа відзначається початковим знанням, яке в первинній формі ще остаточно не окреслене, не спрямоване і не перевірене, але відіграє істотну роль у всіх наступних етапах і рівнях пізнання, зокрема й рефлексивного. На думку філософа, ця «прапервинна пізнавальна здатність становить істотний елемент особи» [5, с. 19], без якого особа взагалі не могла б існувати й розвиватися, ця здатність не є об'єктною чи суб'єктною, а має персоналістичний характер.

Висвітлюючи засади персоналізму у фундаментальній праці «Історія філософії» (2001), Ч.С. Бартнік зазначає, що завдяки особі універсальне та ноуменальне пізнання може бути доповнене аспектами конкретності. Особа сприймає і може окреслити як загальне, так і конкретне, як субстанційність, так і явища, а також виступає істотною допомогою в перевірці отриманих даних. У межах процесу пізнання особа може підсумовувати, виводити суть явищ, перетворювати дійсність, знаходити шляхи встановлення об'єктивної істини. Філософ переконаний, що особове пізнання виходить за межі класичних способів наукового пізнання, які визначають обмежені правила чи поняття, оскільки дає змогу досягнути суті будь-якого буття, перед особовим пізнанням «буття відкривається у всіх своїх проявах і гранях» [2, с. 550].

Польський мислитель застерігає від сприйняття особового пізнання як ірраціонального. Він вказує на те, що в особовому пізнанні чітко визначену роль відіграють такі чинники, як органи чуття й інтуїція, але основне значення мають інтелект і розум – усі вони в сукупності становлять цілісну систему пізнання. Проникаючи «всередину» буття, особа пізнає його і себе, переважно, за допомогою розуму й інтелектуального інструментарію: міркувань, висновків, конструювання пізнавальних правил і засад. Однак не можна сказати, що вони знаходяться «над» особою, детермінуючи її, адже особа керується цими інструментами так, що «вони стають правилами, за допомогою яких особа пізнає» [8, с. 244]. При цьому важливою є реальність пізнання. Той, хто пізнає, є реальною конкретною особою, яка живе і пізнає в конкретний період конкретну дійсність в особовий спосіб. Утакий спосіб особа стає, за визначенням К. Гузовського, «герменевтичним вузлом дійсності» [10, с. 5], який зв'язує її з дійсністю в єдине ціле.

На переконання Ч.С. Бартніка, однією із передумов реалізації фізичного пізнання є здатність співвіднесення з розумом того, що пізнається за допомогою органів чуття. Тобто імпульс пізнання переводиться на вищий рівень – розуму, отже, відбувається розуміння, в процесі якого за допомогою інтелекту зіставляються засади і категорії пізнання. Фізичне пізнання створює можливість інтелектуального контакту з матеріальною річчю, надаючи розуму матеріал для аналізу, оцінювання і, передусім, екзистенційних суджень. Розумове пізнання активує фізичне сприйняття, перевіряє, зіставляє, аналізує, підтверджує або заперечує, відкриваючи органам чуття шлях «угору». Польський філософ зауважує, що «реалістичний персоналізм вважає розумове пізнання самостійним і незалежним джерелом пізнання» [6, с. 181]. Будь-який вид пізнання активує людська особа, яка дозволяє фізичному пізнанню досягнути розумового пізнання, а через нього й інтелектуального.

Важливим аспектом пізнання Ч.С. Бартнік вважає його вплив на формування та вдосконалення особи. Пізнання, яке нічого не дає для розвитку і самореалізації особи, філософ визнає непотрібним і називає «антиособовим» і «антипізнанням», пропонуючи таке хибне пізнання розглядати як втрату правильного шляху та явне гальмування процесу творення особи. Формування особи зачинається у фізичному пізнанні, яке дає лише початкові уявлення про щось, як про своєрідний ескіз, а не повну картину дійсності. Завдяки цьому елементарному пізнанню пізнаваний об'єкт входить у сферу особи, а людина входить у сферу об'єкта (речі, дійсності, особи) як особа. Однак такий рівень пізнання, на розсуд польського персоналіста, є важливим, оскільки надає можливості та підстав для подальших етапів і видів пізнання.

Особливу увагу Ч.С. Бартнік приділяє розгляду пізнання на внутрішньому рівні. Він порушує питання про зв'язок суб'єктності з інтеріоризацією буття як зануренням буття в себе. Такий перехід у внутрішню структуру буття розглядається філософом як властивий буттю акт, що в ньому будь-яке буття отримує свою внутрішню складову та властивість її пізнавати, завдяки чому буття може вийти з вузької площини в новий вимір, яким відзначається особа. У цьому аспекті буття підлягає екстеріоризації й інтеріоризації, може вийти поза власні межі та повернутись уже на вищому рівні. У результаті виникає спіраль самореалізації – процес, в якому екстеріоризація спрямована на інтеріоризацію, а інтеріоризація – на піднесення рівня буття. На думку філософа, це вкрай складний процес, який є «наслідком найбільшого виявлення внутрішньої діалектики буття» [5, с. 17]. У контексті цієї діалектики головну роль відіграє пізнання, що є певною структурою, категорією та функцією буття, за допомогою якої можливе його перетворення.

За допомогою інтеріоризації відбувається зворотне поєднання безпосередності з опосередкованістю буття, що найкраще спостерігається на прикладі прямого пізнання та пізнання за допомогою рефлексії. Згідно з персоналізмом вищий рівень пізнання можливий за допомогою поєднання обох видів пізнання – безпосереднього й опосередкованого. Процес вищого пізнання починається з опосередкованого пізнання і прямує до безпосереднього, коли остаточно прояснюється буття саме по собі та для суб'єкта, який пізнає його. Безпосереднє пізнання зазвичай постає як визначення явища чи речі, а остаточно – у площині духовного заглиблення особи в річ. Ч.С. Бартнік пише: «Класичне рефлексивне пізнання полягає в поширенні процесу пізнання у трьох напрямках: річ, що пізнає суб'єкт, який пізнає, і взаємозв'язок між ними та взаємовплив» [4, с. 369]. З огляду на це, пряме пізнання не лише здобуває характер остаточного, а і стає відправною точкою, оскільки на його основі зароджується будь-яка пізнавальна рефлексія. Оскільки пізнання стосується буття, то тільки буття може бути і є його об'єктом. Через це в рефлексії, що представляє собою пізнавання пізнання, саме пізнання, як предмет, відзначається рисами буття. Одним

із найважливіших завдань пізнання є встановлення безпосереднього зв'язку між об'єктом і суб'єктом, що і робить суб'єкт пізнаючи, коли закладає основи цієї безпосередності за допомогою опосередкованих, проміжних актів, а саме: рефлексії, аналізу чи інших етапів пізнання. Пряме й опосередковане пізнання завжди доповнюють одне одного.

Ч.С. Бартнік стверджує, що рефлексія над об'єктом, який пізнається, веде до відкриття глибинного поля іманентності. Наївний реалізм намагається усунути іманентність суб'єкта або хоча б максимально применшити його, звести до мінімуму роль і значення суб'єкта в процесі пізнання, однак, на переконання польського персоналіста, це помилковий підхід. Об'єкт і суб'єкт пізнання відзначаються значним ступенем корелятивності, становлять немовби одну дійсність, тому вони є взаємозумовленими й обґрунтованими. Чим досконаліший суб'єкт, який пізнає, тим більше збігається із сутністю об'єкта, заглиблюється в нього та єднається з ним, натомість сам стає більш іманентним, піддається саморефлексії та виокремленню. Ч.С. Бартнік наголошує на важливості іманентності в аспекті свободи пізнання, але в онтологічному значенні. Він стверджує, що свобода пізнання тісно пов'язана зі свободою буття, тому спосіб іманентності водночас визначає спосіб трансцендентності, а предметне і трансцендентне пізнання визначає шлях повернення до самого себе і стає новою іманентизацією, при цьому чим більш досконале буття, яке пізнається, тим вищий її ступінь. Тому Бог є не лише тим, хто створює буття, а й тим, хто дає можливість пізнавати, а отже – тим, хто творить особи. Очевидно, що Особа Божа становить найвищий ступінь іманентності та водночас пізнавальної трансцендентності порівняно з людиною. Католицький персоналіст пише: «У Богові Іманентність становить найбільш досконале буття після Існування та визначає Субзистенцію Бога. Натомість в людині іманентність і субзистенція мають характер лише похідний і аналогічний, тобто є більше неіманентністю і несубзистенцією, ніж іманентністю і субзистенцією» [5, с. 18]. Пізнання цього рівня відзначається трансцендентним та іманентним характером, але головним філософ пропонує вважати іманентний, а трансцендентний – другорядним.

У праці «Слово і діло» (2006) Ч.С. Бартнік говорить про те, що людське, особове пізнання розпочинається з пізнання на фізичному рівні, яке може дати тільки початкові, необхідні знання, натомість дозріває й отримує остаточний прояв лише у внутрішньому пізнанні. Обидві форми пізнання сходяться воедино в площині суб'єктної сфери людського «я», хоча особове «я» постійно розвивається. Хоча перші враження й знання виводяться із фізичного пізнання, але вже в них найважливішим є досвід внутрішнього пізнання, в результаті якого людина отримує цілісне особове пізнання. За допомогою рефлексій, аналізу чи інтуїції «людина відкриває в собі й оточенні нематеріальний світ» [7, с. 180] і формує поняття, пов'язані з його феноменами. Ціла особа є рецептором дійсності, а далі тим, хто її перетворює, змінює, конструює за взірцем свого особового світу.

Пізнання, згідно з персоналізмом, базується на досвіді та застосовує сформовану традицією логіку, методологію, поняття і правила, важливим для нього є об'єктивна істина. Істина в персоналізмі – це не лише можливість зведення речі до рівня розуму, а й «набагато глибше і ширше сприйняття взаємозв'язків між матеріальним і надматеріальним світами та сферою світу особи» [7, с. 181]. У цей спосіб правдивість тверджень чи пізнання збагачується творчим внеском у формування особи. Тому, на думку Ч.С. Бартніка, пізнання повинно носити прозопоічний характер, а не бути звичайною констатацією, документуванням. Пізнання отримує свою надзвичайну силу не на підставі якихось механізмів чи процесів, а з «містерії особи, своєї глибинної особової сутності», тому особове пізнання є найбільш повним, інтегральним і цілісним [2, с. 549].

Персоналізм стверджує можливість трансцендентного і реального пізнання на підставі взаємопроникнення всіх рівнів дійсності, оскільки, за словами Ч.С. Бартніка, немає «абсолютно відмежованих форм буття, зокрема в аспекті існування» [4, с. 374]. Нижчий рівень буття підпорядкований вищому, а той залишає сліди свого впливу на нижчому. У цей спосіб трансцендентна дійсність повністю проникає в іманентну, залишаючи на ній свої відбитки (образ, сенс, слід). Як зазначає польський дослідник Ч. Щенський, важливо «пізнати», тобто спробувати зауважити і спостерегти факт, реальність, знак тієї Вищої Дійсності» [14, с. 29]. Завдяки відкриттю вищого світу людина може більш повно й точно пізнати та зрозуміти нижчий світ, зокрема саму себе, з'ясувати правду про себе у світлі Вищої Істини. Трансцендентність та її існування відкриваються людині через символи і знаки, а також у субститутивний спосіб, зокрема в площині об'явлення-віра. Важливим тут є з'ясування всієї дочасної дійсності за допомогою ідеї Бога, яка може пояснити не лише буття і його структуру, а й усю історію. Можливим є не тільки пізнання Бога, а й відкриття Бога людині, коли ініціатива йде від Бога. Найбільше і найглибше відкриття відбулося в особі Ісуса Христа, який відкрив людині правду про Особового Бога. Коли людська особа намагається пізнати особу Бога, уся видима дійсність стає знаком теофанії, свідченням існування Вищого Особового Світу. Польський богослов і релігієзнавець М. Русецький стверджує, що епіфанія здійснюється за допомогою «видимих, фізичних речей, фактів історії, природи, онтологічної мови, а насамперед, через світ особи» [13, с. 26]. Трансцендентне пізнання відзначається діалектичним і діалоговим характером, оскільки людська особа в особливий, інтенсивний і глибокий спосіб веде діалог із трансцендентною дійсністю, яка своєю чергою веде діалог із людиною через буття і слова, а також безпосередньо як явно, так і невидимо. Отже, пізнання трансцендентного відбувається на шляху міжособового діалогу, в контексті якого Ч.С. Бартнік не зводить розум і пізнання до якихось спрощених механізмів мислення, а пов'язує з особою, яка є особливим буттям.

Отже, у філософсько-релігійному вченні Ч.С. Бартніка розум виступає основою структури особи і розглядається філософом у безпосередньому зв'язку з питаннями пізнавальної природи особи та пізнання на фізичному і на внутрішньому рівнях. Визнаючи, що враження й знання виводяться з фізичного пізнання, польський персоналіст найважливішим вважає досвід внутрішнього пізнання, в результаті якого людина отримує цілісне особове пізнання, відкриваючи в собі й оточенні нематеріальний світ. Виступаючи рецептором дійсності, особа за допомогою розуму й інтелектуального інструментарію перетворює, змінює, конструює її за взірцем свого особового світу.

Список використаної літератури:

1. Bartnik Cz. St. Chrystus jako sens historii / Czesław Stanisław Bartnik. – Wrocław : Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 1987. – 355 s.
2. Bartnik Cz. St. Historia filozofii / Czesław Stanisław Bartnik. – Wyd. 2. – Lublin : Gaudium, 2001. – 596 s.
3. Bartnik Cz. St. Osoba a umysł / Czesław Stanisław Bartnik // Roczniki Teologiczne. – 1991–1992. – № 38–39. – Z. 2. – S. 5–20.
4. Bartnik Cz. St. Personalizm / Czesław Stanisław Bartnik. – Wyd. 2 popr. i poszerz. – Warszawa : O. K., 2000. – 531 s.
5. Bartnik Cz. St. Podmiot i przedmiot w poznaniu personalistycznym / Czesław Stanisław Bartnik // Roczniki Teologiczno-kanoniczne. – 1988. – № 35. – Z. 2. – S. 13–24.
6. Bartnik Cz. St. Poznanie zmysłowe według personalizmu / Czesław Stanisław Bartnik // Roczniki Teologiczno-kanoniczne. – 1987. – № 34. – Z. 2. – S. 177–192.

7. Bartnik Cz. St. Słowo i czyn / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin : Standruk, 2006. – 292 s.
8. Bartnik Cz. St. Szkice do systemu personalizmu / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin : Wydawnictwo KUL, 2006. – 286 s.
9. Granat W. Personalizm chrześcijański: Teologia osoby ludzkiej / Wincenty Granat. – Poznań : Księgarnia Św[iętego] Wojciecha, 1985. – 663 s.
10. Guzowski K. Historia personalistyczna / K. Guzowski // Zamojski Kwartalnik Kulturalny. – 2001. – № 3–4. – S. 2–6.
11. Guzowski K. Osoba to rzeczywistość / K. Guzowski // Przegląd Powszechny. – 1997. – № 7–8. – S. 145–147.
12. Krąpiec M.A. Elementy filozofii poznania / M.A. Krąpiec // Wprowadzenie do filozofii / red. M.A. Krąpiec, St. Kamiński, Z. Zdybicka. – Lublin : Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1992. – S. 207–271.
13. Rusecki M. Istota i geneza religii / M. Rusecki. – Warszawa : Verbinum, 1989. – 268 s.
14. Szczęsny Cz. Pośrednicząca rola bytu w poznaniu Boga u Gustawa Siewertha / Czesław Szczęsny. – Lublin : RW KUL, 1986. – 390 s.
15. Wojtyła K. Podmiotowość i «to, co nieredukowalne» w człowieku / Karol Wojtyła // Ethos. – 1988. – № 2–3. – S. 21–28.

**INTELLECT AS COMPONENT OF PERSONALITY STRUCTURE
IN PHILOSOPHICAL AND RELIGIOUS DOCTRINE
OF CZESŁAW STANISŁAW BARTNIK**

Richard Gorban

*Kosiv Institute of Applied and Decorative Arts
Lviv National Academy of Arts
Mitskevych str., 2, 78600, Kosiv, Ivano-Frankivsk Oblast, Ukraine*

In this article, the author proves that intellect in personalistic doctrine of Czesław Stanisław Bartnik is the basis of personality structure, as it determines cognition, which originates in a personality, expresses, fulfils and relates the latter to reality.

Key words: personalism, personality, personal existence, intellect, subject, object.